

Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 3'2019

15. Островська К. В. Анатолій Кривохижа – хранитель хореографічних традицій України. Культура України. Серія: Мистецтвознавство. Харків. 2016. Вип. 53. С. 220–230.

References

1. Vasilenko, K. Y. (1996). Ukrainian Folk-stage Dance Lexis. Kyiv: Mystectvo [in Ukrainian].
2. Vasilenko, K. Y. (1981). Ukrainian folk dance. Moscow: Yskusstvo [in Russia].
3. Vasilenko, K. Y. (1997). Ukrainian folk dance. Kyiv: IPK PK [in Ukrainian].
4. Verkhovynecj, V. (1990). Theory of Ukrainian folk dance. Kyiv: Muzychna Ukraïna [in Ukrainian].
5. Vovk, M. P. (2014). Folklore in the classical universities of Ukraine (second half of the XIX – early XXI century). Kyiv: In-t ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukraïny [in Ukrainian].
6. Gumenyuk, A. (1963). Folk choreographic art of Ukraine. Kyiv: AN URSR [in Ukrainian].
7. Gumenyuk, A. & Virskyj, P. (Eds.). (1969). Ukrainian Folk Dances. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. Zajcev, J. (1976). Fundamentals of folk-stage dance. Kyiv: Mystectvo [in Ukrainian].
9. Kozynko, L. L. (2012). Traditions of folk culture in the modern folk-scenic dance and the ballet of Ukraine. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
10. Kokulenko, B. G. (2010). Implementation of folk traditions and rituals in modern Ukrainian folk choreography of Kirovograd region. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
11. Kryvokhyzha, A. M. (2012). Reflections on the art of dance. Kirovograd: Centralnoukr. vyd-vo [in Ukrainian].
12. Legka, S. A. (2003). Ukrainian folk choreographic culture of XX century. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
13. Merlyanova, O. A. (2009). Female dances in the Ukrainian folk choreography. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
14. Nechytajlo, V. S. (2017). Folk choreographic art of Ukraine in the modern socio-cultural conditions. Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv. Kyiv: Millennium, 2, 88–93 [in Ukrainian].
15. Ostrovsjka, K. V. (2016). Anatolij Kryvokhyzha is the guardian of choreographic traditions of Ukraine. Kuljtura Ukraïny. Kharkiv (Issue 53), (pp. 220–230) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.07.2019 р.

УДК 78.082

Кушнірук Ольга Панасівна

кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник відділу музикознавства та етномузикології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
ORCID: 0000-0002-0766-2555
okushniruk@yahoo.com

ЖАНР СИМФОНІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ О. ЯКОВЧУКА (НА ПРИКЛАДІ СИМФОНІЇ-КОНЦЕРТУ № 6 “ПАМ’ЯТІ С. БАРБЕРА”)

Мета роботи пов’язана із пізнанням метаморфоз жанру симфонії на сучасному етапі, що простежується у численних модифікаціях її класичного інваріанту, однією з яких постав змішаний жанр. У контексті цього висвітлення жанрово-стильових особливостей Симфонії-концерту № 6 “Пам’яті Барбера” (2013) О. Яковчука сприятиме глибшому розумінню не лише інноваційного підходу митця, але й провідних тенденцій у розвитку жанру. **Методологія** дослідження заснована на застосуванні культурологічного підходу, джерелознавчого, текстологічного методів, а також методів цілісного аналізу та інтерв’ювання. Зазначений підхід дозволяє розкрити художньо-виразові якості даного твору в аспекті оновлення жанрових рис симфонії. **Наукова новизна.** У статті вперше висвітлено жанрово-стильові особливості Симфонії-концерту № 6 “Пам’яті Барбера” О. Яковчука з огляду на інноваційність підходу композитора (оновлення прийомів подачі симфонічних принципів, змішаний жанр, інтертекстуальні зв’язки). **Висновки.** Художньо-образна самобутність задуму твору О. Яковчука заснована на ідеї творчого діалогу з музикою С. Барбера. Це відобразилося як у прямому цитуванні, так і в майстерній роботі з інтонацією, вмінням показати витонченість переходу від запозиченого слова до власного. Інноваційність підходу простежується на приналежності твору до типової на сучасному етапі групи жанрів-мікстів. Неканонічність Симфонії-концерту № 6 проявляється у сконцентрованості контрасту між двома частинами її циклу, відсутності повільної частини та скерцо, трактуванню сонатності у першій частині лише експозиційно (без розробки і репризи), заміні сонатної форми у фіналі на поліфонічну (фуга), застосуванні інтертекстуальності, яка відіграє домінуючу роль у становленні цілісності даної композиції.

Ключові слова: українська музика, симфонія, концерт, симфонія-концерт, О. Яковчук.

Кушнірук Ольга Афанасьевна, кандидат искусствоведения, старший научный сотрудник отдела музыковедения и этномузыкологии Института искусствovedения, фольклористики и этнологии им. М. Т. Рильского НАН Украины

Жанр симфонии сквозь призму инновационного подхода А. Яковчука (на примере Симфонии-концерта № 6 “Памяти С. Барбера”)

Цель работы связана с познанием метаморфоз жанра симфонии на современном этапе, что прослеживается в многочисленных модификациях ее классического инварианта, одной из которых оказался смешанный жанр. В контексте этого освещение жанрово-стилевых особенностей Симфонии-концерта № 6 “Памяти Барбера” (2013) А. Яковчука будет способствовать более глубокому пониманию не только инновационного подхода художника, но и ведущих тенденций в развитии жанра. **Методология** исследования основана на применении культурологического подхода, источниковедческого, текстологического методов, а также методов целостного анализа и интервьюирования. Указанный подход позволяет раскрыть художественно-

выразительные качества данного произведения в аспекте обновления жанровых черт симфонии. **Научная новизна.** В статье впервые освещены жанрово-стилевые особенности Симфонии-концерта № 6 "Памяти Барбера" А. Яковчука с точки зрения инновационности подхода композитора (обновление приемов подачи симфонических принципов, смешанный жанр, интертекстуальные связи). **Выводы.** Художественно-образная самобытность замысла произведения А. Яковчука основана на идее творческого диалога с музыкой С. Барбера. Это отразилось как в прямом цитировании, так и в мастерской работе с интонацией, умением показать изящество перехода от заимствованного слова к собственному. Инновационность подхода прослеживается на принадлежности произведения к типичной на современном этапе группе жанров-микст. Неканоничность Симфонии-концерта № 6 проявляется в сосредоточенности контраста между двумя частями её цикла, отсутствии медленной части и скерцо, трактовке сонатности в первой части только экспозиционно (без разработки и репризы), замене сонатной формы в финале на полифоническую (фуга), применении интертекстуальности, которая играет доминирующую роль в становлении целостности данной композиции.

Ключевые слова: украинская музыка, симфония, концерт, симфония-концерт, А. Яковчук.

Kushniruk Olga, Ph.D. in Musicology, Senior Associate, Department of Musicology and Ethnomusicology, M. T. Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of National Academy of Sciences of Ukraine

The genre of the symphony with the prism of innovative approach A. Jacobchuk (on the example of Symphony-concert № 6 "In memory of S. Barber")

The purpose of the article is related to the knowledge of the metamorphosis of the genre of the symphony at the present stage, which is traced in numerous modifications of its classical invariant, one of which is a mixed genre. In the context of this coverage of genre-style features of Symphony concert No. 6 "In memory of S. Barber" (2013) A. Jacobchuk will promote a deeper understanding of not only the innovative approach of the artist but also of the leading tendencies in the development of the genre. **The methodology** of the research is based on the application of the cultural approach, source study, textual methods, as well as methods of holistic analysis and interviewing. This approach allows us to reveal the artistic and expressive qualities of this work in terms of updating the genre features of a symphony. **Scientific novelty.** The genre-style features of Symphony concert No. 6 "In memory of Barber" by A. Jacobchuk are considered for the first time in view of the innovativeness of the composer's approach (updating of presentation techniques of symphonic principles, mixed genre, intertextual connections). **Conclusions.** Artistic originality of the plan of A. Jacobchuk's work is based on an idea of creative dialogue with S. Barber's music. This was reflected both in the direct quote and in the masterful work with intonation, the ability to show the elegance of the transition from the borrowed tunes to his own ones. The innovation of the approach can be traced to the belongings of the work to the group of mixed genres which are typical at the present stage. The non-canonity of the Symphony-concert No. 6 manifests itself in concentrating the contrast between the two parts of its cycle, the absence of the slow part and the scherzo, the treatment of the sonata form in the first part only expository (without development and reprisal), replacement of the sonata form in the final on polyphonic one (fugue), the use of intertextuality, which plays a dominant role in the formation of the integrity of this composition.

Key words: Ukrainian music, symphony, concert, symphony-concert, A. Jacobchuk.

Актуальність теми дослідження. Починаючи від 2-ї половини 20 ст. парадигма жанру симфонії кардинально оновлюється, сформований віденськими класиками інваріант переважно стає вже надбанням історії. На його зміну приходить велика кількість різноманітних модифікацій ідеї симфонізму, що відповідно зумовила значний інтерес до їх пізнання як зі сторони композиторів, так і науковців-музикологів. Малодослідженим на сьогодні ще є жанрово розмаїтий доробок представника київської композиторської школи, заслуженого діяча мистецтв України, лауреата премій ім. І. Огієнка, А. Веделя Олександра Яковчука (нар. 1952 р.), у якому чільне місце посідає симфонічна музика (8 симфоній, 2 симфонічні поеми, 11 інструментальних концертів). Вона глибоко і яскраво віддзеркалює художній світ митця, властиві його особистості риси інтелектуалізму, філософського роздуму, ліричного одкровення, органіку володіння методом симфонізму, відчуття породжуваних ним можливостей.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика розвитку жанру симфонії у 2-й половині 20-го ст. широко актуалізована у працях М. Арановського, О. Зінькевич, В. Іванченка, А. Ласкової, М. Лобанової, М. Тараканова, В. Холопової та ін. дослідників, де об'єднуючим твердженням виступає факт кардинальних змін у житті симфонії, різноманітність векторів її існування. Не залишилась осторонь від таких тенденцій і симфонічна творчість О. Яковчука, деяка частина якої вже була проаналізована і інших статтях авторки даної праці. Зокрема, досліджено: еволюцію симфонічного мислення митця у порівнянні раннього та зрілого періодів творчості на прикладі симфонічної поеми "Золоті ворота", Першої симфонії та П'ятої симфонії "Ностальгія" [6]; прояв ознак неоромантизму у Другій симфонії у спостереженій інноваційності художньої концепції, модифікації циклу, тембрової драматургії [4]; індивідуальний підхід композитора до залучення вокальної складової у Третій і Четвертій симфоніях [7]; інтенсивність процесу еволюції інструментального концерту в Скрипковому концерті № 2 [5].

Мета дослідження. Висвітлити жанрово-стильові особливості Симфонії-концерту № 6 "Пам'яті Барбера" (2013) О. Яковчука в контексті інноваційного підходу митця до жанру симфонії, поєднанні її ознак із жанровими властивостями інструментального концерту.

Виклад основного матеріалу. Симфонія-концерт № 6 (Пам'яті С. Барбера) з прологом та епілогом для фортепіано з оркестром (2013)¹, яка з'явилася у доробку О. Яковчука через шість років після "Ностальгії", показала, великою мірою, чималі зміни у ставленні композитора до жанру, бажання, за його словами, "оновити прийоми подачі симфонічних принципів".

Як помітно із присвяти, вектором художнього наповнення і, як з'ясовується в процесі аналізу, тематичним базисом твору постає музика Семюела Барбера, одного з найулюбленіших композиторів О. Яковчука, та авторська рефлексія митця на неї. У його доробку 2011–2015 рр. є декілька творів, натхненних задумом in memoriam, – "Епітафія" для струнних пам'яті С. Павленка (2012), струнні квартети № 5 (Пам'яті В. Золочевського, 2011), № 6 (Пам'яті А. Коломійця, 2013), № 7 (Пам'яті В. Губаренка, 2015), № 8 (Пам'яті батька, 2015). Така хронологічна сконцентрованість композицій-

присвят налаштовує на думку про вмотивованість появи твору, цілу лабораторію авторського “дослідження” жанру, на думку І. Мринської, “який не лише уособлює феномен пам'яті в культурі про події, традиції музичної творчості, певні історико-стильові періоди, окремі особистості, але і має високу духовно-етичну спрямованість (музичне звернення до близької людини, вчителя, духовного наставника)” [8].

Інший важливий ракурс осмислення цієї симфонії пов'язаний з належністю до неканонічного виду симфоній, її рисами жанру-міксту, що з'являється “у зв'язку з бурхливою дифузією в сучасних музичних жанрах взагалі” [9, 34]. Це виявляється у змішуванні її ознак із властивостями інструментального концерту, – розвинута фортепіанна партія (особливо у 2-й частині) підтверджує ідею змагальності соліста й оркестру. Варто відзначити, що характерна постмодерністська якість – розмивання меж того чи іншого жанру, змішування з іншим – у симфонічній творчості О. Яковчука спостерігається не вперше. Зокрема, введення мішаного хору до партитур Третьої (“Відгомін дитинства”, 1987) та Четвертої (“Тридцять третій”, 1990) пропонує досвід т. зв. “вокальної симфонії”, митець навіть визначає останню як симфонію-реквієм. Дослідники говорять про жанровий синтез навіть як про рису авторського стилю О. Яковчука у його камерно-інструментальних ансамблях як раннього, так і зрілого періоду творчості [10, 9].

Особливими якостями характеризується сам цикл Симфонії-концерту № 6, обрамлений прологом та епілогом, а його цілісність постає завдяки наявним інтертекстуальним зв'язкам. На думку А. Виноградової-Черняєвої, саме вони, разом із сонористичністю та медитативністю, актуалізуються як ознаки у просторі сучасної симфонії [2, 1645].

Це двочастинна композиція, де перша частина спирається на сонатність, а друга частина є фугою. За структурою I частина має два розділи, де в першому ідея сонатності втілена почерговим представленням двох контрастуючих образів і наступною кульмінацією на головній партії. Перебіг другого розділу композитор формує, застосовуючи прийом фугато на цитаті.

Відповідно, інтертекстуальність твору базується на цитуванні двох фрагментів із музики С. Барбера – теми знаменитого Adagio для струнних (переклад 2-ї частини із Струнного квартету № 1) та теми фуги із фіналу Сонати для фортепіано, також відомого твору² американського композитора. Так, перша з них розташовується в розширеному вигляді як пролог симфонії (у першому варіанті партитури, на прем'єрі, О. Яковчук процитував Адажію навіть повністю!, викликавши іронічний подив частини слухачської аудиторії), фрагментарно виринає у заключному розділі I частини, а також своєю початковою фразою підсумовує симфонію у генеральній кульмінації (ц. 28 т. 4 – ц. 29) та як її епілог. Для втілення формотворчої ідеї II частини – поліфонічного розвитку музичного матеріалу – О. Яковчук також відштовхується від Барбера, не лише подаючи тему з фортепіанної сонати, а по суті, й оркеструючи усю фактуру її першого розділу.

Інший аспект дослідження симфонії полягає у пізнанні наявних також ознак жанру концерту, оскільки автор надає у ній значення сольюючого інструменту партії фортепіано. За класифікацією типів і рівнів взаємодії сольної та оркестрової партій І. Кузнєцова [3, 18] твір О. Яковчука водночас належить і до “домінантно-оркестрового” (у I ч.) типу фортепіанного концерту, і до “паритетного” (у II ч.). Принцип змагальності між солістом й оркестром яскраво виявлено у II ч., де проведення теми фуги якнайкраще сприяють перегукам тембрів, інструментальної маси і соло.

Наукова новизна. У статті вперше висвітлено жанрово-стильові особливості Симфонії-концерту № 6 “Пам'яті Барбера” (2013) О. Яковчука з огляду на інноваційність підходу композитора (оновлення прийомів подачі симфонічних принципів, змішаний жанр, інтертекстуальні зв'язки).

Висновки. Художньо-образна індивідуальність задуму Симфонії-концерту № 6 О. Яковчука заснована на ідеї творчого діалогу з музикою С. Барбера. Це відобразилося як у прямому цитуванні, так і в майстерній роботі з інтонацією, вмінням показати слухачам витонченість переходу від запозиченого слова до власного, підкресливши тим самим спільність мистецьких устремлінь із видатним американським попередником. Інноваційність підходу простежується на приналежності твору до типової на сучасному етапі групи жанрів-мікстів. Неканонічність Симфонії-концерту № 6 проявляється у сконцентрованості контрасту між двома частинами її циклу (Ното агенс, людина дії – Ното communis, людина звичайна, за М. Арановським [1, 27]), відсутності повільної частини та скерцо, трактуванню сонатності у першій частині лише експозиційно (без розробки і репризи), заміні сонатної форми у фіналі на поліфонічну (фуга), застосуванні інтертекстуальності, яка відіграє домінуючу роль у становленні цілісності даної композиції.

Примітки

¹ Її прем'єру здійснили Надія Яковчук (фортепіано) та Симфонічний оркестр Національної філармонії України під керівництвом Віталія Протасова 30 травня 2013 року у рамках XXIII фестивалю “Музичні прем'єри сезону”.

² Вперше сонату виконав Володимир Горовиць у грудні 1949 р. у Гавані її фінал – фугу – було визначено як обов'язковий на Першому міжнародному конкурсі ім. П. Чайковського (Москва, 1958).

Література

1. Арановский М. Симфонические искания. Ленинград: Советский композитор, 1979. 287 с.
2. Виноградова-Черняева А. Жанр современной симфонии в этимологическом ракурсе. URL: www.ssc.smr.ru/media/journals/.../2009_4_1642_1645.pdf (дата звернення 15.11.18).